

AZ EMLÉKEZET KÖZGYŰJTEMÉNYI MEGŐRZÉSE LUKÁCS GYÖRGY HAGYATÉKA KAPCSÁN

Monok István

az MTA doktora, az MTA Könyvtár és Információs Központ főigazgatója
monok.istvan@konyvtar.mta.hu

A művelődéstörténet folyamán számtalanszor, sokan, másként és másként fogalmazták meg azt a gondolatot, amelyet Umberto Eco tett széles körben nyilvánvalóvá könyvben és filmen is *A rózsza neve* című művével. A 12. századi Bernard de Morval a könyvtáros munka legfontosabb elemére így utal: Stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus. A 21. századi szakmai leképezése ennek a gondolatnak a könyvtárak és a könyvtárosok világszervezete (International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA) 2002-ben Glasgowban elfogadott nyilatkozata (URL1). A könyvtáros ugyanis semmiféle erkölcsi, politikai, tudományos iskolai szemléletbeli, sem egyéb korlátozást nem tehet akkor, amikor egy, a gyűjteményben őrzött dokumentumot leír (megnevez), vagyis – ahogy az idézetben áll – „a pusztá nevet” kell megjelölni. Egy további kérdés persze, hogy ki, milyen dokumentumot tud „megnevezni”, mikor, milyen mélységű leírás készül egy könyvtárban, közgyűjteményben.

Azt hiszem, hogy a tudományos kutatás, a tudományos gondolkodás is – az emberi természet határain ugyan túllépni soha sem tudva – ezt az elvet kell, vagy kellene hogy kövesse. Legalább a 17. század eleje óta, ami-

kor Giordano Bruno megégetése után ezekről a kérdésekről nyíltan, nemzetközi polémia folyt. Nevesen arról, hogy egyházi kánon, világi törvény korlátozhatja-e a tudományos kérdésfeltevés szabadságát? Egészítsük ki 2017-ben a kérdést azzal, hogy vajon a modern médiumoknak van-e joguk ezt korlátozni, autodafét rendezni azok felett, akik az általuk, tulajdonosaik, a bennük megtestesülő érdekkörök által kialakított „politikailag korrekt” beszédmódtól, kérdésfeltevéstől eltérnek? A középkori inkvizíciót fontos a mai szempontok szerint elítélni, történetileg, kellő forráselemzés és forráskritika mellett bemutatni, de soha nem szabad elfeledni, hogy az akkori inkvizítorok hamis mosolygással szájuk sarkában figyelik jelenkori utódait, irigyelve őket a mostani inkvizítori fegyvertár adta lehetőségekért a véleményalkotás befolyásolásában. A Lukács Archívum körüli „nyilvános” beszéd sem nélkülöz olyan vonásokat, amelyek nem méltóak azokhoz, akik filológusoknak vagy épp filozófusoknak tarthatják magukat. Azoktól persze nem meglepő, akik csak *szeretnék* annak tudni magukat.

Lukács György (1885–1971), halálát megelőzően, maga is gondolt az emlékezetére. Közgyűjteményi emlékezetére is, nem csupán

arra, hogy életműve a tanítványokban, írásai, gondolatai azok értelmezőiben élnek majd tovább. Így bútorait családi örökösire hagyta, könyvtárának megmaradt részét – hiszen sem a heidelbergi könyvtárát nem ismerjük, sem a moszkvait, sem másutt használt könyveit (kizárólag a halálakor Budapesten, a lakásában található könyvekre vonatkozott végakarata) – az MTA Filozófiai Intézetére, maradék kéziratait pedig az MTA Könyvtár Kézirattárára testálta. Nem tudjuk, miért így tett. Talán mert ez utóbbi helyen őrzik Balázs Béla és más kortársak kéziratait, és tudta, még többeké kerül majd ide, ahogy például Aczél György kéziratai, levelezése is. Talán tudta azt is, hogy a filozófus tanítványokra bízni a kéziratok formális feltárását, aranypecséttel való diótörésnek minősülhet.

A végrendeletet a hetvenes évek elején, az akkori állami, illetve szakmai érdekeltek felemás módon hajtották végre. Létrehoztak egy olyan emlékhelyet, közgyűjteményt, kutatóintézetet, amelynek feladata lett volna Lukács György írott és szellemi örökségének ápolása: feltárása, az újabb Lukács-irodalom beszerzése, közgyűjteményi és tartalmi feldolgozása, továbbá használatása. Elnevezték archívumnak, jóllehet a legkevésbé sem volt az, de a névadás igazán mellékes kérdés. Ennek az intézménynek a sorsa – függetlenül a politikai változásoktól – szakmailag kódoltan hányattatásra lett ezzel ítélve. A munkatársak közül, a filozófusi életmű mentén – idővel attól függetlenül – gondolkodó filozófusok remek filozófiai műveket alkottak, kiváló fordítások születtek, Lukács György összes műveinek kiadásához fontos adalékokat közvetítettek.

Abban az időben, amikor a politikai vezetői réteg politikai hatalmát veszítette, és kárpótlásul a gazdasági hatalmat kapta meg (az úgynevezett „rendszerváltás” idején), a

Lukács Archívum és Lukács György szellemi örökségének ügye elszakítható lett volna a politikumtól, legalább eltávolítható, ha fenntartásának és működtetésének kérdéseit bárki is átgondolta volna. Így belesodródott abba a helyzetbe, amely a „nem fontos” kategóriaként kezeltetett minden politikai szereplő részéről. Tudomány, oktatás, kultúra – a gazdasági hatalomszerzéshez ezek marginális kérdések, ezek a területek megmaradtak a politikai retorika szóvirágainak. Akkor válnak fontossá, amikor valaki botránnyt kíván kelteni, farkast kiáltani akkor is, ha a bárányok éppen nyugodtan legelésznek, meg persze akkor, amikor a pástornak nem akarózik dolgoznia.

A Lukács Archívum szakmai munkája támogatására létrehoztak egy alapítványt, számomra megfoghatatlan módon, pártalapítványként (a Magyar Szocialista Párt alapítványaként). A működésképtelenséget garantáló körülmények sora tehát tovább bővült, a szakmai képtelenséget politikai dimenzióba is helyezték. Az intézményben dolgozó, változó létszámú munkatársi gárda munkakörülményeinek bizonytalansága erősödött. A gyűjteményeknek helyet adó lakás a Főváros V. kerületének tulajdona, tőle bérelte és bérlő a mai napig az MTA valamely, a feladattal megbízott szervezeti egysége. A lakás állapota mára olyan mértékig romlott, hogy nem egyszerűen méltatlanná vált egy nemzetközileg elismert filozófus emlékéhez, hanem veszélyezteti az ott őrzött dokumentumok épségét (beázás, hőmérsékletváltozások, savasodás, rendezetlenség). Ezeknek a körülményeknek a kialakulásáért nem az MTA a felelős, hiszen a hagyaték gondozatlansága, szakszerűtlen tárolása – a feldolgozásban addig sem jutottak el, hogy a leveleket a borítékból kiszedjék, és ne összehajtva tárol-

ják, garantálva a papírlap széttörését – az ott, az archívumból élők dolga lett volna.

A közgyűjteményi emlékezetörzés alapja a *pontos nyilvánartartás*. Tudni kell, hogy az emlékezetnek milyen tárgyi elemei vannak. Magyarul: fel kell dolgozni a könyv- és kéziratállományt, meg kell nevezni ezeket (a rózsza neve). Olyan rendszerben, hogy az a személy, aki megismerte a dokumentumokat, ne csupán magának ismerje meg azokat, hanem, ha bármi történik vele, bárki tudja, mit tartalmaz a gyűjtemény. Az egyes dokumentumok tartalmi megismerése ezt a munkát követheti (a rózsza illata). A tartalmi feltárás, kutatás mentén kell majd javítani a nyilvánartartásokon is, de ez utóbbiak megléte alapvető feltétele a tartalmi munkának.

A másik fontos, nem megkerülhető közgyűjteményi szempont a *teljesség* kérdése. Nem elég megismerni egy dokumentumcsoport néhány elemét, megállni egy-egy fontos vagy annak tartott darabnál, s azt úgy dolgozni fel tartalmilag, hogy fogalmunk sincs a szövegekörnyezetéről. Lukács György esetében ez különösen fontos, hiszen kéziratai közül alig maradt fenn valami. Nem kell túlozni, *Archívumot* emlegetni, amikor a filozófus életének csak utolsó korszaka dokumentálható alapvetően a megmaradt kéziratos anyaggal, könyvekkel. Ennek a töredéknek a teljességét áttekinteni tehát különösen fontos.

Ma, közel fél évszázaddal a hagyatéktevés után elmondhatjuk, hogy nem tudjuk, milyen darabjai vannak Lukács György könyvtári és kéziratos hagyatékának. Nincsen teljes katalógus sem a könyvekről, sem a kéziratokról. Persze, többen – nem túl sokan – jól ismerik az anyagot, és ők sokat tettek a tartalmi feldolgozásért, sokat segítettek azoknak, akik egy-egy speciális kérdésben adalékokat kerestek a Lukács-életmű megítéléséhez.

És itt kell beszélni a közgyűjteményi emlékezetörzés újabb alapkövetelményéről, a *nyilvánosságáról*. Egy közgyűjtemény nem hitbizomány. Nincsenek *stoppol*t témák. Minden dokumentum hozzáférhető mindenki számára. Az ír róluk, aki akar, akár még a kérdéskör sarlatánjai is. A Lukács Archívum pedig ma, 2017-ben, nyilvánosan nem hozzáférhető.

Személyes véleményem szerint, ahogy fontos és jó dolog, ha egy-egy kiváló író, költő, színész, általában szólva egy-egy alkotó értelmiségi, de akár egy politikus életterét is az emlékezet részévé tesszük, ezek közt lehet, és legyen is, egy-egy filozófus. Lukács György életműve ismert, vitatottsága mellett is elismert, magyar filozófusként a legismertebb a világon. A történelem mások tapasztalata, így az is kiváló tapasztalat, ha bemutatjuk, miként válik egy szakértelmiségi politikussá, miként viselkedik tudósként, köztisztviselőként, politikusként, köznap emberként. És emellett az emlékezet megörzését nem másoktól kell várni, főleg nem elvárni. Közösen kell tenni érte.

Az MTA Könyvtár Kézirattára mint örökös fel kívánja dolgozni Lukács György kéziratos hagyatékát, jóllehet nem tudjuk, hogy mit hagyott ránk, hiszen negyvenhat év alatt a tételes jegyzékük sem készült el a kéziratoknak. A feldolgozás könyvtári jellegű lesz, a *rózsza neve* szintű. Ezzel párhuzamosan digitalizáljuk a teljes anyagot, és kitesszük a világhálóra, az MTA Könyvtár szándéka szerint teljesen nyílt hozzáféréssel: bárki, bárhol a világon olvashatja, kutathatja az egyes kéziratosokat, a könyvek közül pedig azokat mutatjuk meg képként is, amelyekbe Lukács maga beleírt valamit, és persze a szerzői ajánlásokat, amelyek Lukácshoz szólnak. Ez utóbbiakat akkor dolgozzuk fel, ha a könyvek tulajdo-

nosa, az MTA Filozófiai Intézete ezt kéri tőlünk, és biztosítja ennek anyagi feltételeit. Ezek után, ha valaki tud jobb katalógust készíteni, az is szabadságában áll, és lehetősége is lesz rá (elvárjuk persze, hogy az új katalógusból küldjön példányokat a könyvtárnak).

A Lukács-emlékezet megörzése nem pusztán elméleti kérdés, természetesen fontos az emlékezés elméleti alapjairól is beszélni. Arról azonban nem szép elmélkedni, hogy kinek, mit kellene megcsinálnia helyettünk. Gyakorlati lépései vannak: nyilvánartartás, nyilvánosságra hozatal, a Lukács-életmű kiadásainak számba vétele, ugyancsak a Lukács-szakirodalom világszintű követése, bibliográfiai adatbázis építése, a szakirodalmi tételek digitalizálása, közzététele.

A tartalmi feltárás, Lukács szellemi örökségének ápolása ezzel párhuzamosan folyik, az ehhez képest mechanikus – könyvtári, bibliográfusi – tevékenységet erről az oldalról is segítve. Fontos azonban, hogy elfogadjuk: egyik tevékenység nincsen a másik nélkül, a

munkának egymásra épülőnek kell lennie, mert az emlékezet örzésének ez a jellemzője.

Mindazok, akik aggódnak Lukács György hagyatéka sorsáért, hozzanak áldozatokat. Az MTA gazdag örökséget kapott, ehhez mérten sokat vállalt eddig, és – legjobb tudásom szerint – nincsen szándéka sorsára hagyni az ügyet. Egyedül azonban nem tudja, és – véleményem szerint – ne is akarja megoldani az emlékezet örzését. Minden örökösnek van dolga a hagyatékkal, a családi örökösöknek is, a tanítványoknak, szellemi utódoknak éppen úgy, mint a magyar filozófiatörténet dokumentálásért közpénzből működő Filozófiai Intézetnek, és az MTA Könyvtárnak is.

Kulcsszavak: *emlékezhely (lieu de mémoire), kulturális emlékezet, könyvtári nyilvánosság, kéziratos hagyaték, filozófiatörténet, Lukács György, könyvtártörténet, MTA Könyvtára, Lukács Archívum, kulturális felelősség*

URL: <http://tinyurl.com/y8fzeh6y>

